Søgade 13, Juelsminde – Bemærkninger fra Glud Museum

Der er ansøgt om opførelse af tilbygning til ejendommen på Søgade 13, 7130 Juelsminde.

Bygningen er et smukt hus med en arkitektur i Bedre Byggeskik opført i 1930 i Svanedamskvarteret i Juelsminde. Svanedamskvarteret har en unik historie ikke kun lokalt, men også på nationalt plan. Kvarteret er anlagt som en haveby på initiativ af godsejer Einar Viggo Schou på Palsgaard i samarbejde med Kgl. Bygningsinspektør og arkitekt Johannes Magdahl Nielsen. Einar Viggo Schou ejede meget af den jord, hvorpå byen blev anlagt og han hentede i 1911 Johannes Magdahl Nielsen ind som arkitekt i forbindelse med opførelsen af en kirke og præstegård i den unge by.

Juelsminde by voksede frem, da banen blev ført fra Horsens og helt ud på de fugtige strandenge, som tidligere lå, hvor byen ligger i dag. Byens første bygninger blev bygget med relation til banen og siden kom flere bygninger til, men byen havde indtil da udviklet sig planløst. Schou og Magdahl Nielsen drøftede, hvad man kunne gøre for at få sat skik på udviklingen og give byen et bedre udseende. Resultatet blev at der i 1914 blev udarbejdet en byplan for Juelsminde By og ansat en bygningsforvalter med bopæl i byen til at følge arbejdet med byens udvikling.

Med en plan for byens videre udvikling gik arbejdet med udgravning af en bydam i gang på det lavest beliggende område. Det opgravede materiale blev spredt ud på de omkringliggende jorder, og sammen med ler og grus fra skoven sikrede det at terrænet blev hævet, hvilket må siges at være en meget fornuftig foranstaltning i en lavtliggende by som Juelsminde, hvor vandet alle dage har været et emne, der er blevet diskuteret. Der blev ved samme lejlighed nedlagt omfattende et kloaknet i vejene, plantet træer og anlagt fortove.

"og da Godsejer Schou mente – med rette – at for at få bedre bygninger og interessen vakt, var eksemplet den eneste udvej, blev en række bygninger opført, som jeg tegnede, som blev udlejede til funktionærer ved godset. Der blev dernæst udlagt en servitut på hver grund, at tegningen til bygningen og den beliggenhed på grunden fremtidig skulle godkendes af mig.

Det var mærkeligt at se, hvor befolkningens interesse for deres by voksede. Der var dog endnu meget tilbage at ønske, navnlig var interessen for haver og plantning ganske minimal, - 'der kan intet gro i den sandbund' var befolkningens overbevisning. Den måtte vi have pillet væk, og i en af de nye bygninger blev derfor installeret en familie (fynboere) med stor interesse og forstand på jord og plantning. De fik al den gartnerhjælp og planter, som de måtte ønske, og underet skete! I løbet af 3-4 år lå der en række yndige haver ved de nye huse."

Johannes Magdahl Nielsen i en beretning skrevet i 1934

En tinglyst servitut har således gennem hundrede år sikret at intentionerne i byplanen med bebyggelse, grønne områder og en byggestil med rod i Bedre Byggeskik i meget høj grad er bevaret i området. **Som et samlet kulturmiljø har kvarteret derfor en stor arkitektonisk værdi samt høj integritet, hvor om og tilbygninger i kvarterets bygninger bør altid tilpasses de oprindelige intentioner fra byplanen og holdes i stil og materialer fra Bedre Byggeskik.**

Dette initiativ var særligt, det var et udtryk for en bevægelse indenfor arkitekturen, hvor danske materialer gik hånd i hånd med … men det var også udtryk for en international retning indenfor arkitekturen med havebyen som ideal. Schou havde gennem en årrække boet i England, hvor han var direktør for Otto Mønsteds Margarinefabrikker. I England begyndte man i anden halvdel af 1800-tallet at få øjnene op for, at arbejderklassens elendige levevilkår var et alvorligt socialt og sundhedsmæssigt problem. Fremsynede

industriherrer begyndte derfor at anlægge nye byer for deres arbejdere og funktionærer med huse i grønne områder. Lige omkring år 1900 udgav den engelske samfundsdebattør Ebenezer Howard bogen Garden Cities of Tomorrow, hvor han lancerede ideen om havebyen, der skulle kombinere de bedste sider ved byen og livet på landet. Byen skulle være bygget op om en central park og med boligområder organiseret i kvarterer. Om Schou har læst Ebenezer Howards ideer, vides ikke, men at Schou gjorde sig tanker om sine arbejdere er ganske vist. I en tale fremhævede han bl.a.: *"it is intended til bind the management and the employees – or if you like, capital and labour. The secret of all industrial succes is to find the means whereby you can secure the co-operation of these two forces for the benefit of both, and the attainment of this project ought to be the highest aim of all industrial enterprices … I want an efficient and appreciative management to co-operate with efficient and appreciated labour."* På Palsgaard indførte han bl.a. medarbejder aktier i den fabrik, som han grundlagde, han opførte Gildehallen til arbejderne, hvor der også indrettedes bibliotek for de ansatte.

Kvarteret omkring Svanedammen i Juelsminde kan således også ses som et udtryk for dansk arbejderhistorie og et tidligt udtryk for haveby-bevægelsen i Jylland. Kvarteret falder ligeledes ind i den samtidige diskussion om forskønnelse af de fremvoksende stationsbyer, som mange arkitekter gerne ville sikre regulering af den vilde vækst. Kvarterets kulturarvsmæssige værdi rækker således langt ud over Juelsminde by, den har både regional, national og international karakter.

Dertil kommer at Magdahl Nielsen lavede mange arbejder for Schou og hans bygninger præger ikke kun byen Juelsminde, men også resten af Palsgaards besiddelser. Magdahl Nielsens bygninger findes både på Palsgaard, hvor han bl.a. gav Schous meget fremsynede tanker om forholdet med arbejdere og arbejdsgiver et fast fysisk udtryk i Gildehallen, han restaurerede hovedbygningen på Palsgaard samt herskabsstalden, et lysthus i haven, hovmesterstalden udvidelse og opførelse af Margarinefabrikken. Han tegnede boliger i Hosby og ved Ringstholm til arbejderne, fodermesterbolig og skovfogedbolig ved Vesterby og Lottrup, en skovfogedbolig ved Bolbroholt samt et kapel ved As Kirke. Hans stil er således et karaktertræk i hele området, der gør det til noget ganske særligt.